

6. Zarubina O. A. Razvitie professionalnoj kompetentnosti ekonomista-menedzhera v processe povysheniya kvalifikacii : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / O. A. Zarubina ; Akademiya prava i upravleniya Federalnoj sluzhby ispolneniya nakazaniy Rossijskoj Federacii. – Ryazan, 2010. – 26 s.

7. Klimov E. A. Psihologiya professionalnogo samoopredeleniya / E. A. Klimov. – Rostov-na-Donu, 1995. – 512 s.

8. Kompleks normativnih dokumentiv dlya rozrobki skladovih sistemi standartiv vishoyi osviti / [uklad. Ya. Ya. Bolyubash, K. M. Levkivskij, V. L. Gulo ta in. ; za zag. red. V. D. Shinkaruka]. – K., 2008. – 71 s. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : http://uazakon.com/documents/date_cp/pg_gbgast/pg3.htm

9. Osvitno-kvalifikacijna charakteristika ta osvitno-profesijna programa pidgotovki bakalavra, specialista i magistra napryamu 0501 – «Ekonomika i pidpriyemnictvo». – K. : MON Ukraini, 2004. – 105 s.

10. Romanovskij O.O. Teoriya i praktika pidpriyemnickoyi osviti v rozvinutih zarubiznih krayinah // Avtoref. dis. dok. ped. Nauk. – Kiyiv, 2003. - 40 s.

11. Romanovskij O.O., Romanovska Yu.Yu. Fenomen pidpriyemnictva i rol vishoyi shkoli v pidgotovci pidpriyemciv // Visha shkola. – 2002. - №1- S. 49-59.

Вашенко Ирина Володимирівна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Завацька Наталія Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк;

Завацький Юрій Анатолійович – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри здоров'я людини та фізичного виховання Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк.

УДК 159.9: 316.614

Волченко Л. П.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВПЛИВИ ТА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються особливості соціально-психологічних впливів, їхні види та форми. Зазначено, що за допомогою соціально-нормативних впливів формуються відповідні уявлення особистості та забезпечується процес соціалізації. З'ясовано, що в умовах суспільних трансформацій соціально-нормативний вплив потребує свого посилення. Наведені результати емпіричних студій, які були отримані в групі випробуванних-старших школярів, указують на

необхідність підвищення ефективності соціально-нормативного впливу, як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих соціалізуючих інститутів.

Ключові слова: *особистість, соціалізація, соціально-нормативний вплив, соціально-психологічні впливи, старші школярі, уявлення.*

Постановка проблеми. Українське суспільство постійно знаходиться у перманентному стані, який негативно позначається на формуванні соціально-нормативних уявлень громадян. Це зумовлено тим, що перманентні трансформації призводять до девальвації соціальних цінностей, а з ними існуючих соціальних норм, до виникнення цілих анклавів примітивізму, зростання проявів суспільного та індивідуального цинізму, брутальності, зневаги, жорстокості та агресії. Головним аспектом у даному процесі виступає система соціально-психологічних впливів, під які потрапляють індивіди у реальному житті. Саме за допомогою впливів відбувається формування соціально-нормативних уявлень особистості, закріплення в її самосвідомості моральних, резидуальних і правових норм поведінки.

Останнім часом, проблема формування соціально-нормативних уявлень особистості знаходиться під гострим кутом зору науковців із різних галузей наукового знання. Проте саме соціальні та юридичні психологи мають найбільшу можливість всебічно вивчати зазначену проблему, оскільки мають для цього достатньо розроблений методичний інструментарій.

Отже, підвищення ефективності процесу соціалізації особистості, соціально-нормативного виховання громадян у період складних трансформаційних перетворень потребує більш детального вивчення проблеми соціально-психологічних впливів в контексті нормативних координат їхньої життєдіяльності.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема соціальних і соціально-психологічних впливів достатньо розроблена в психологічній науці. Серед зарубіжних і вітчизняних науковців поглиблено дослідженні особливості таких впливів, їхні форми, модуляції та наслідки, що вони завдають (Е. Аронсон & Е. Пратканіс [2]; С. О. Гарькавець [6; 7]; Ф. Зімбардо & М. Ляйппе [9]; В. В. Москаленко [10]; Д. В. Ольшанський [11]; О. В. Сидоренко [13]; В. О. Татенко [14]; Р. Чалдіні [16] та ін.).

Науковці зазначають, що взагалі вплив є складним соціально-психологічним утворенням, що має чисельні виміри. Вплив може бути безпосереднім і опосередкованим, вмотивованим і невмотивованим, глибоким і поверховим, ефектним і невиразним, імпліцитним і експліцитним, індивідуальним і фронтальним, конструктивним і деструктивним, життєдайним і згубним, навмисним і ненавмисним, очікуваним і неочікуваним, постійним і змінним, прямим і непрямим, сильним і слабким, спорадичним і систематичним, усвідомлюваним і неусвідомлюваним тощо [2; 6; 7; 9; 11; 12; 13; 14; 16].

Ф. Зімбардо та М. Ляйппе визначають соціальний вплив як «...поведінку однієї людини, що має своїм наслідком або метою зміну того, як

інша людина поводиться, що вона відчуває, думає стосовно деякого стимулу. Стимулом може виступати будь-яка соціально-значуща проблема, продукт, дія» [9, с. 16].

Е. Аронсон, Е. Пратканіс та інші акцентують увагу на п'яти формах соціального впливу: покаранні та примусі, винагороді, експертній оцінці, референтній групі, владі та законі [2; 12].

О. В. Сидоренко вважає, що психологічний вплив – це вплив на стан, думки, почуття та дії іншої людини за допомогою виключно психологічних засобів, із наданням їй права й часу відповісти на цей вплив. Дослідниця виокремлює 10 видів психологічного впливу: «... переконання; самопросування; навіювання; зараження; пробудження імпульсу до наслідування; формування прихильності; прохання; примус; деструктивна критика; маніпуляція» [13, с. 152-153].

Інші науковці вважають, що вплив: це не рабське підкорення соціальному тиску, а те, що викликає суб'єктивне сприйняття; виступає функцією від числа людей, які демонструють певну поведінку або висловлюють певну думку; має безпосереднє відношення до тих процесів, завдяки яким люди погоджуються або не погоджуються з тим, що є прийнятним [12]. Крім того, соціально-психологічний вплив не потребує будь-яких насильницьких дій, не обмежує фізичної свободи, не несе у собі загрози (прямої або опосередкованої) життю, здоров'ю та незалежності об'єкта впливу, а змушує його добровільно приймати систему смислів суб'єкта впливу [13].

Отже, соціально-психологічні впливи – це полімодальне явище, яке має широкі межі свого визначення та відрізняється багатоглядними функціональними можливостями. Саме за допомогою впливів відбувається формування системи уявлень особистості, у тому числі й соціально-нормативних. Останні формуються на підставі соціально-нормативного впливу, який С. О. Гарькавець визначає, як «...різновид соціального впливу, через який відбувається передача соціальних норм (моральних, резидуальних, правових), як інформації, від соціального середовища або інших людей особистості (відбувається суб'єктивне сприйняття), з метою забезпечення її поведінки дієвим алгоритмом впровадження, який відповідає соціально-нормативному континууму, в якому ця поведінка повинна здійснюватися та забезпечуються відповідні умови щодо задоволення особистісної потреби в безпеці, існуванні та розвитку» [6, с. 279].

Мета статті – розглянути роль соціально-психологічних впливів у процесі соціалізації особистості, який відбувається у суспільстві, що знаходиться у стані трансформаційних змін.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Раніше нами було з'ясовано, що соціальні уявлення як елементи суспільної свідомості формуються та змінюються у процесі пізнання індивідом соціальної дійсності, оцінки (когнітивної переробки) значущості фактів соціальної дійсності для його життєдіяльності та на підставі комунікативної взаємодії з іншими [4]. Водночас

соціальні уявлення виступають не тільки конституючими елементами повсякденного знання, а й будівельним матеріалом для соціальної реальності, перетворення «уявного» в «реальне», та виступає складним процесом, у якому головна роль належить когнітивним механізмам і соціальній комунікації.

Разом із цим ми вважаємо, що соціально-нормативні уявлення складаються з моральних, резидуальних і правових репрезентацій, які продукує соціальне середовище через комунікаторів, і на підставі механізмів інтеріоризації, ідентифікації, наслідування, рефлексії, категоризації та інтерпретації зв'язуються в єдину систему індивідуальних репрезентацій. Така конфігурація стає можливим саме внаслідок соціально-нормативних впливів, які продукує суспільство та держава через відповідні інституції. Отже, соціально-нормативні уявлення особистості складаються з особливостей функціонування та дії соціальних норм, що домінують у суспільстві.

Наявні моральні, резидуальні та правові норми є обов'язковою умовою інтерналізації їх особистістю, а соціальна комунікація забезпечує каналами ретрансляції, які для індивіда виявляються прийнятними, та такими, що заслуговують на довіру. Найбільш ефективними та дієвими каналами ретрансляції соціальних норм виявляються безпосереднє спілкування між індивідами, зв'язок з референтним оточенням, а також усе, що уособлює школа, виш та засоби масової інформації (ЗМІ).

Слід зазначити, що соціальні уявлення особистості, на теперішній час, достатньо всебічно досліджені як зарубіжними, так й вітчизняними науковцями [3; 4; 12]. Але дослідження саме соціально-нормативних уявлень особистості має певний дефіцит наукових студій.

У сучасному українському суспільстві, де вже значний час відбуваються спроби вибудувати нові соціально-нормативні конфігурації, де зруйновані одні соціальні норми та не оформилися до кінця інші, вирішення проблеми формування, тлумачення та застосування норм стає складним, а подекуди непосильним завданням (наприклад, боротьба з корупцією). Невизначеність сучасної української соціальної ситуації проектується в нестійкі, слабкі, занадто лабільні соціальні уявлення індивідів, а також невиразну ступінь зв'язності їхніх соціальних уявлень з соціально-нормативними аспектами життєдіяльності [4; 5; 15]. Тобто, уявлення українських громадян про соціально-нормативні координати життєдіяльності відрізняються значною рухомістю, що свідчить про нестійкість, розмитість їхніх репрезентацій. Особливо такі недоліки та розбалансування спостерігаються у молоді, що було встановлено у низці психологічних досліджень [1; 4; 7; 8; 15].

Разом із тим ефективна соціалізація особистості передбачає продуктивне використання саме таких соціально-психологічних впливів, у яких є місце соціально-нормативному впливу, що формує відповідні соціально-нормативні уявлення індивіда. Власно соціалізацію особистості ми розглядаємо як процес входження індивіда у світ людських цінностей, норм та

вимірів, що забезпечують їхню сумісну життєдіяльність та кооперацію, набуття соціальних якостей, взагалі, оволодіння людською культурою.

Відомо, що основним завданням виховання є прагнення досягти гармонійних відносин людини з суспільством, іншими людьми, покращення та гармонізації особистісних властивостей людини. Як зазначають В. В. Третяченко, С. О. Гарькавець, О. А. Коломійцев [15] завдяки цьому досягаються позитивні зміни у поведінці індивідів, проявляється їхня просоціальна спрямованість. Успішна соціалізація передбачає з одного боку ефективну адаптацію людини у суспільстві, а з іншого – здатність певною мірою протистояти цьому суспільству. Тобто ефективна соціалізація – це певний баланс між ідентифікацією з суспільством та уособленням в ньому.

Отже, успіх та ефективність соціалізації індивіда, в першу чергу, залежить від тих соціально-психологічних впливів, під які він потрапляє з дитинства, та відчуває на собі у процесі онтогенезу.

Фахівці виділяють кілька таких впливів. По-перше, це соціально-психологічний вплив у спеціально створеному середовищі. Це достатньо поширений варіант, який втілюється у різних формах організаційної роботи. Наразі ми маємо значну кількість як позитивних, так і негативних прикладів продукування такого впливу (дитячі садки, школи, армія, релігійні секти, місця позбавлення волі тощо).

По-друге, це соціально-психологічний вплив у середовищі, яке створене ЗМІ. Радіо, телебачення, друковані видання та Інтернет – все це чинники такого впливу, які в умовах глобалізації світу несуть у собі «колективне» навантаження. Таке середовище позбавлене індивідуалізації, але впливає на кожного індивіда окремо, де б він не знаходився. Особливо виділяються у даному сенсі телебачення та Інтернет, які на думку Е. Аронсона, Е. Пратканіса [2], Д. В. Ольшанського [11] володіють особливим потенціалом впливу, як на свідомість, так і на підсвідоме індивідів.

Засобами психологічного впливу виступають переконання, навіювання, наслідування та психологічне зараження. Усі ці засоби, так або інакше використовуються у соціально-психологічних впливах з різною амплітудою складності. При цьому результатом таких впливів є зміни, які виникають у об'єктів впливу. У них відбувається, перш за все, перебудова системи соціальних установок, атитюдів, ставлень та уявлень.

Разом із цим слід зазначити, що за умови слабких соціально-нормативних впливів або їхньої суперечливості, процес соціалізації особистості значно руйнується та замінюється процесом десоціалізації, в якому індивід наповнює власну систему цінностей та норм диспозиційними утвореннями асоціального та антисоціального спрямування. Загально відомо, що найвищі диспозиційні утворення або цінності відбивають практичне ставлення людини до дійсності, спрямовують її на те, що вона цінує, оцінює, приймає або відхиляє, перетворює на мотив і мету поведінки. Коли соціально-нормативні впливи слабкі, виникають деструкції самосвідомості особистості й процес соціалізації

втрачає позитивне значення. Так, С. О. Гарькавець [8] описав процес формування деструктивних ціннісних орієнтацій українських громадян під впливом трансформаційних змін, що відбуваються останнього часу в Україні. Дослідник зазначив: «Корупція як інструментальна цінність спрямовує активність особистості у площині антисоціальних проявів, оскільки виявляється більш дієвою для досягнення суб'єктивної мети, ніж нормативні засоби вирішення життєвих проблем. Власно, чим складніше життєві проблеми, тим артикульованій виявляються корупційні дії (наприклад, дача хабара), які спроможні їх вирішити. Коли така цінність набуває особистісного смислу, індивід керується нею завжди, за будь яких обставин» [8, с. 79].

Таким чином, якщо соціально-нормативні впливи позбавлені ефективності, не спроможні забезпечити сталий розвиток просоціальної особистості, наявний «соціальний вакуум» заповнюється різними субкультурними сурогатами, що мають асоціальну та навіть антисоціальну спрямованість.

На підставі теоретичних узагальнень ми спробували емпірично з'ясувати, які аспекти соціально-нормативного впливу виявляють свою найбільшу ефективність за сучасних умов розвитку українського суспільства.

Випробуваними виступили старші школярі (юнаки та дівчата у віці від 16-17 рр. (N=62)), однієї з шкіл м. Северодонецька, яким було запропоновано відповідати на запитання анкети щодо ефективності дії норм морального та резидуального змісту.

Було з'ясовано, що цілком готові дотримуватися моральних норм (наприклад, «Поступитися місцем у громадському транспорті літній людині», «Проявити співчуття людині, яка сумує», «Захистити дитину, яку ображають інші», «Казати правду, якщо скоїв негідний вчинок» тощо) більше 75% респондентів. Ще близько 20% – вибірково готові й тільки менше 5% заперечують такі норми. Відносно резидуальних норм або норм, що діють за принципом «Так не вчиняється» [6], (наприклад, «Повернути знайдений гаманець власнику», «Стати в чергу та не спробувати її оминати, якщо буде можливість», «Не викидати обгортку від морозива до тих пір, поки не знайдеш урну для сміття» тощо) цілком готові діяти тільки 45%, частково – менше 35%, а решта не вважають за потрібне на них зважати.

На запитання, чому юнаки та дівчата не вважають за потрібне дотримуватися резидуальних норм, респонденти наголосили на тому, що більшість людей дотримуються тих норм, за порушення яких передбачена суворовідповідальність. Тобто, якщо є покарання, то є й дія. Такі констатації є підтвердженням того, що у частини старших школярів є проблеми з формування просоціальної свідомості, а сумніння не стало дієвим чинником їхньої соціальної активності. Більше того, результати опитування засвідчили, що майже 20% випробуваних керуються у реальному житті страхом бути покараними за недотримання діючих соціальних норм, а не на підставі їхньої особистісної інтерналізації.

Старшим школярам також було запропоноване питання щодо релевантності дії різних видів впливу відносно кожного із зазначеного соціально-нормативного чинника. Водночас респондентам було поставлене запитання: «Яким чином можна спонукати вас керуватися соціально-нормативними чинниками у реальному житті?».

Констатовано, що більше 80% респондентів відмітили дієвість впливу всіх соціально-нормативних чинників, а майже 20% старших школярів вважають такими тільки ті чинники, вплив яких підкріплений суворою відповідальністю перед законом або суспільством. Більше 75% поряд із переконанням відзначили релевантність такого виду психологічного впливу, як навіювання, наслідування та зараження. «Меншість» переважно наполягала тільки на впливовості переконання. Також більше 30% респондентів вважають, що сила впливу залежить від переконливості соціально-нормативного чинника, а майже 60% не заперечували можливість їхньої дієвості за інших обставин (особисте переконання, так вчиняють добрі люди тощо).

Отже, тільки ефективні соціально-психологічні впливи соціально-нормативного спрямування спроможні забезпечити процес соціалізації особистості на потрібному рівні. А в суспільстві, яке перманентно перебуває в стані трансформаційних змін, неконгруентні впливи, не тільки не сприяють формування просоціальних уявлень індивідів, інтерналізації ними соціальних норм, а й підривають підвалини цілеспрямованого соціально-нормативного розвитку та виховання. Значна частина юнаків в дівчат виявляють власну неспроможність опанувати моральні та резидуальні аспекти існування, а це стає причиною й правової занедбаності неповнолітніх.

На підставі теоретичного та емпіричного аналізу ми можемо зробити такі **висновки**.

1. Соціально-психологічні впливи, за сучасних умов розвитку українського суспільства, виявляються найбільш дієвими засобами соціалізації особистості, оскільки забезпечують набуття нею необхідних соціальних якостей та властивостей.

2. Соціально-нормативний вплив є різновидом соціально-психологічного впливу та спрямований на оволодіння особистістю системи соціальних норм (моральні, резидуальні та правові), що складають нормативний каркас сучасного суспільства.

3. Отримані результати емпіричних студій у групі випробуваних-старших школярів, засвідчили наявні прогалини у формуванні нормативної свідомості неповнолітніх і необхідність підвищення ефективності соціально-нормативного впливу, як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих соціалізуєчих інститутів.

Перспективи подальших наукових пошуків ми вбачаємо в розробці структурно-функціональної моделі щодо реалізації соціально-нормативного впливу в умовах громадсько-активної школи (ГАШ).

Література

1. Авер'янова Г. М. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства / Авер'янова Г. М., Дембицька Н. М., Москаленко В. В. – Київ : «ППП», 2005. – 307 с.
2. Аронсон Э. Современные технологии влияния и убеждения. Эпоха пропаганды / Э. Аронсон, Э. Пратканис. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 543 с. – (Лучшие психотехнологии мира).
3. Боришевський М. І. Сімейне виховання як гарант морального становлення особистості / М. І. Боришевський // Початкова школа. – 1995. – № 4. – С. 4-9.
4. Волченко Л. П. Особливості формування соціально-нормативних уявлень старшокласників в умовах суспільної кризи: [монографія] / Л. П. Волченко, С. О. Гарькавець. – Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016 – 200 с.
5. Гарькавець С. О. Соціально-нормативна активність індивіда та її психологічні референти: [монографія] / С. О. Гарькавець. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2016. – 156 с.
6. Гарькавець С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі: [монографія] / С. О. Гарькавець. – Луганськ : вид-во «Ноулідж», 2010. – 343 с.
7. Гарькавець С. О. Студентська молодь та соціально-психологічні впливи у контексті інсталяції вимог трансформаційного суспільства / С. О. Гарькавець // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015 – №2 (38). – С. 126-134.
8. Гарькавець С. О. Формування деструктивних ціннісних орієнтацій українських громадян під впливом трансформаційних змін / С. О. Гарькавець // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету : зб. наук. праць. – Т. 1, Вип. 121. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – С. 78-80. – (Серія: «Психологічні науки»).
9. Зимбардо Ф. Социальное влияние / Ф. Зимбардо, М. Ляйппе. – СПб. : Питер, 2001. – 448 с.
10. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу. Навч. пос. / В. В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
11. Ольшанский Д. В. Психология масс / Д. В. Ольшанский. – СПб. : Питер, 2002. – 368 с. – (Серія «Мастера психологии»).
12. Психология личности в трудах зарубежных психологов / [сост. и общая редакция А. А. Реана]. – СПб. : Изд-во «Питер», 2000. – 320 с. – (Серія «Хрестоматія по психологии»).
13. Психология личности в трудах отечественных психологов / [сост. Л. В. Куликов]. – СПб. : Изд-во «Питер», 2000. – 480 с. – (Серія «Хрестоматія по психологии»).

14. Татенко В. О. Психологія впливу: суб'єктна парадигма / В. О. Татенко // Наукові студії із соціальної та політичної психології: 36. статей. – К. : Видавництво «Сталь», 2000. – Вип. 3 (6). – С. 3-18.

15. Третяченко В. В. Психологія правослухняної та протиправної поведінки особистості в умовах трансформації українського суспільства: [монографія] / Третяченко В. В., Гарькавець С. О., Коломійцев О. А. – Луганськ : вид-во Знання, 2008. – 344 с.

16. Чалдини Р. Психологія впливання / Роберт Чалдини. – СПб. : Питер, 2002. – 288 с.

Транслітерація

1. Averianova H. M. Osoblyvosti sotsializatsii molodi v umovakh transformatsii suspilstva / Averianova H. M., Dembytska N. M., Moskalenko V. V. – Kyiv : «PPP», 2005. – 307 s.

2. Aronson Э. Sovremennye tekhnolohyy vlyianyia y ubezhdenyia. Epokha propahandy / E. Aronson, E. Pratkanys. – SPb. : Praim-EVROZNAK, 2008. – 543 s. – (Luchshye psikhotekhnolohyy myra).

3. Boryshevskiy M. I. Simeine vykhovannia yak harant moralnoho stanovlennia osobystosti / M. I. Boryshevskiy // Pochatkova shkola. – 1995. – № 4. – S. 4-9.

4. Volchenko L. P. Osoblyvosti formuvannia sotsialno-normatyvnykh uiavlen starshoklasnykiv v umovakh suspilnoi kryzy: [monohrafiia] / L. P. Volchenko, S. O. Harkavets. – Sievierodonetsk : vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2016 – 200 s.

5. Harkavets S. O. Sotsialno-normatyvna aktyvnist indyvida ta yii psykholohichni referenty: [monohrafiia] / S. O. Harkavets. – Kharkiv : «Drukarnia Madryd», 2016. – 156 s.

6. Harkavets S. O. Sotsialno-normatyvnyi konformizm osobystosti u psykholohichnomu vymiri: [monohrafiia] / S. O. Harkavets. – Luhansk : vyd-vo «Noulidzh», 2010. – 343 s.

7. Harkavets S. O. Studentska molod ta sotsialno-psykholohichni vplyvy u konteksti instaliatsii vymoh transformatsiinoho suspilstva / S. O. Harkavets // Teoretychni i prykladni problemy psykholohii : zb. nauk. prats Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dalia. – Sievierodonetsk : Vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2015 – №2 (38). – S. 126-134.

8. Harkavets S. O. Formuvannia destruktyvnykh tsinnisnykh oriiantatsii ukrainskykh hromadian pid vplyvom transformatsiinnykh zmin / S. O. Harkavets // Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu : zb. nauk. prats. – T. 1, Vyp. 121. – Chernihiv : ChNPU, 2014. – S. 78-80. – (Serii: «Psykholohichni nauky»).

9. Zymbardo F. Sotsyalnoe vlyiane / F. Zymbardo, M. Liaippe. – SPb. : Pyter, 2001. – 448 s.

10. Moskalenko V. V. Psykholohiia sotsialnoho vplyvu. Navch. pos. / V. V. Moskalenko. – K. : Tsentр uchbovoi literatury, 2007. – 448 s.

11. Olshanskyi D. V. Psykholohyia mass / D. V. Olshanskyi. – SPb. : Pyter, 2002. – 368 s. – (Seryia «Mastera psykholohyy»).

12. Psykholohyia lychnosity v trudakh zarubezhnykh psykholohov / [sost. y obshchaia redaktsyia A. A. Reana]. – SPb. : Yzd-vo «Pyter», 2000. – 320 s. – (Seryia «Khrestomatyia po psykholohyy»).

13. Psykholohyia lychnosity v trudakh otechestvennykh psykholohov / [sost. L. V. Kulykov]. – SPb. : Yzd-vo «Pyter», 2000. – 480 s. – (Seryia «Khrestomatyia po psykholohyy»).

14. Tatenko V. O. Psykholohiia vplyvu: subiektna paradyhma / V. O. Tatenko // Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii: Zb. statei. – K. : Vydavnytstvo «Stal», 2000. – Vyp. 3 (6). – S. 3-18.

15. Tretiachenko V. V. Psykholohiia pravoslukhnianoi ta protypravnoi povedinky osobystosti v umovakh transformatsii ukrainskoho suspilstva: [monohrafiia] / Tretiachenko V. V., Garkavets S. O., Kolomiitsev O. A. – Luhansk : vyd-vo Znannia, 2008. – 344 s.

16. Chaldyny R. Psykholohyia vlyianyia / Robert Chaldyny. – SPb. : Pyter, 2002. – 288 s.

Волченко Л. П.

Социально-психологические влияния и процесс социализации личности

В статье рассматриваются особенности социально-психологических влияний, их виды и формы. Отмечено, что при помощи социально-нормативного влияния формируются соответствующие представления личности и обеспечивается процесс социализации. Установлено, что в условиях общественных трансформаций социально-нормативное влияние требует своего усиления. Представленные результаты эмпирических исследований, которые были получены в группе испытуемых-старших школьников, указывают на необходимость повышения эффективности социально-нормативного влияния, как на общегосударственном уровне, так и на уровне отдельных социализирующих институтов.

Ключевые слова: личность, социализация, социально-нормативное влияние, социально-психологическое влияние, старшие школьники, представления.

Volchenko L. P.

Socio-psychological influence and the process of socialization of the personality

The article examines the features of socio-psychological influence, its types and forms. It is noted that with the help of social and regulatory influence, appropriate representations of the individual are formed and the process of socialization is ensured. It is established that in conditions of social transformations, social and regulatory influence requires its strengthening. The presented results of

empirical studies, which were obtained in the group of subjects-senior students, indicate the need to increase the effectiveness of social and regulatory influence, both at the national level and at the level of individual socializing institutions.

Key words: *personality, socialization, social and regulatory influence, socio-psychological influence, senior schoolchildren, representation.*

Волченко Лариса Петрівна – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології та педагогіки Луганського обласного Інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Сєвєродонецьк.

УДК 159.9: 316.62

*Гарькавец Н. С., Седых Н. С., Контамиров Е. И.,
Рябуха В. А., Гречишкина К. О., Беловол Ю. С.*

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ДЕТЕРМИНАЦИИ СОЦИАЛЬНО-НОРМАТИВНОЙ АКТИВНОСТИ ЛИЧНОСТИ

В статье проанализированы зарубежные и отечественные теоретические подходы к проблеме социально-нормативной активности личности. Рассмотрены психологические референты, которые артикулируются исследователями в качестве детерминант социально-нормативной активности личности. Установлено, что наиболее релевантными психологическими детерминантами социально-нормативной активности личности в современных условиях жизнедеятельности выступают ее система ценностей, локус контроля, последствия преодоления возрастных кризисов, социальная идентичность, уровень удовлетворения потребностей и развития когний, личностные черты, механизмы интериоризации-экстериоризации и конформизма.

Ключевые слова: *когнии, конформизм, личность, механизмы интериоризация-экстериоризация, потребности, психологические детерминанты, система ценностей, социально-нормативная активность личности.*

Постановка проблемы. Проблема социально-нормативного существования человечества имеет достаточно длительную историю своего рассмотрения и привлекала к себе внимание не одно поколение ученых (Платон, Сенека, Гунсун Ян, Т. Гоббс, Ж. Ж. Руссо, Ш. Монтескье, Ч. Ломброзо, М. Бердяев, Р. Мертон, М. Фуко и др.) [2; 5; 7; 10; 16]. Однако и сегодня проблема социально-нормативной жизнедеятельности индивида остается во многом не разрешенной, составляет предмет изучения многих наук, в том числе социальной и юридической психологии.